

פרד"ס לשולחן שבד

אוצרות גזוים מגאונותם וחדיפותם של גדולי הדורות
מבחר ערוך ומלוטט מספר שיראה אור בע"ה בהוצאת מ.ד.

שב"ק פרשת מטות מסעי תשפ"ה גליון 595 - שנה י"א - כל הזכויות שמורות ©

מטות

מדוע לא נלחמו בני ישראל בעמון ובמואב כמו שנלחמו במדין

נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים ואחר תאסף אל עמך (לא ב) פרש"י, מאת המדינים ולא מאת המואבים, שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים שיהיו שוללים אותם (ר"ל כובשים את ארצם) שלא נאמר אלא "ואל תתגר כו'", אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם. דבר אחר מפני ב' פרידות טובות שיש להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית.

והנה בפר' פנחס כתוב "צרור את המדינים" (כה יז) ופרש"י אבל את מואב לא ציוה להשמיד מפני רות שהיתה עתידה לצאת מהם. ויש לתמוה כמה תמיהות, א. מדוע כאן כתב רש"י ב' טעמים שלא לצור את מואב, הן מפני שרצו להשמיד את בני מתוך פחד והן מפני רות ונעמה, ואילו בפר' פנחס כתב רק הטעם השני מפני רות. ב. מדוע כאן פרש"י מפני רות ונעמה, ובפר' פנחס כתב רק רות ולא הזכיר נעמה. ג. מדוע כפל רש"י דבריו אחר שבפר' קודמת כבר כתב שנצטוו שלא להשמיד את מואב. ד. עוד קשה, מדוע בפסוק כאן הוסיף קרא "ואחר תאסף אל עמך", וכי מה שייך זה לעצם הציווי להילחם במדין.

וכדי ליישב יש להקדים הא דאיתא בילקוט פר' פנחס (רמז תשעג) ומקורו במדרש רבה (פנחס כא - ד), "צרור את המדינים" מכאן אמרו הבא להורגך השכם להורגו. ר' שמעון אומר, מנין שהמחטיא את האדם יותר קשה מן ההורגו שההורגו הורגו בעוה"ז אבל יש לו עוה"ב והמחטיא מפסידו מעוה"ז ועוה"ב. שתי אומות קידמו את ישראל בחרב, מצרים שנאמר "ארדוף אשיג" ואדום דכתיב "פן בחרב וגו'", ושתי אומות קידמו בעבירה עמון ומואב שהחטיאו את ישראל בשיטים (א. ה - עי' בפרשני המדרש רבה שאף עמון החטיאו עם מואב), על אלו שקידמו בחרב נאמר "לא תתעב אדומי" "לא תתעב מצרי", ועל אלו שקידמו בעבירה נאמר "לא יבוא עמוני ומואבי". ע"כ דברי המדרש.

ויש להקשות, מאחר שנמצאנו למדים שעמון נמי החטיאו את ישראל א"כ מדוע לא יכלו בני' להינקם מהם בק"ו מהמדינים, ומה מדין שלא באו אלא לעזור אמרה תורה "צרור את המדינים" ומואבים עצמם לא כ"ש. ואמנם הקב"ה צוה את משה לא להילחם במואב והפריך הק"ו, י"ל דדוקא גבי מואב יש פירכא כפרש"י שמואב נלחמו בישראל מתוך פחד שיכשבו אותם בני', משא"כ מדין לא פחדו אלא התערבו בריב לא להם ולכן יש להילחם בהם, משא"כ גבי עמון אין פירכא שהרי גם עמון לא החטיאו את ישראל מתוך פחד, מפני שאמרה תורה "וקרבת מול בני עמון לא תצורם ואל תתגר בהם" (דברים ב יט) והגמ' דורשת שאפילו אנגריה אין לעשות בהם, וא"כ לעמון לא היתה סיבה לפחד ואפ"ה החטיאו את ישראל, וא"כ לגביהם אין פירכא כמו לגבי מואב ושפיר אפשר להילחם בהם מכח הק"ו, ומדוע א"כ לא נלחמו בהם. וי"ל, דלזה הוצרך הקב"ה לומר למשה "ואחר תאסף אל עמך", לומר לו שמיד אחר מלחמת מדין יאסף אל עמו ושלא יעשה עוד מלחמה עם עמון, והיינו שמחמת שלגבי עמון יש ק"ו הוצרך להזהירו על כך.

אבל באמת דבר זה קשה מדוע צוה לו שלא להילחם בעמון שהחטיאו את ישראל שלא מתוך פחד. וי"ל שצוה הקב"ה לא להילחם עמהם מפני שעתידה לצאת מעמון נעמה העמונית.

ואחר הקדמה זו נבוא אל המכוון בישוב הקושיות שהקשינו על רש"י, דהכי פירוש דברי רש"י "נקום את נקמת בני' מאת המדינים" ולא מאת המואבים. וקשה מדוע הוצרך להוסיף "ואחר תאסף אל עמך", דלא מסתבר לומר שהוצרך לזה לומר לו שאח"כ לא ילחם בעמון, דאף בלי הציווי לא ילחם עמהם כמו שנצטווה שלא להילחם במואב שהחטיאו את ישראל כעמון. אך יש לדחות שדוקא גבי מואב הצטוו לא להילחם כי החטיאו את ישראל מחמת הפחד שישראל יכבשום, אבל עמון לא פחדו ואפ"ה החטיאו וא"כ בהם צריך להילחם, ולזה ציוה הקב"ה "ואחר תאסף אל עמך" שלא ילחם עוד. וזה שפרש"י שעם מואב ציוה הקב"ה לא להילחם כי החטיאו מחמת היראה, ומזה תלמד שבעמון מותר, קמ"ל "ואחר תאסף וכו'". אלא שקשה מדוע לא ילחמו בעמון על שהחטיאו את ישראל שלא מתוך פחד, לזה אומר רש"י טעם אחר מדוע ציוה לא להילחם במואב ועמון והוא משום ב' פרידות טובות רות ונעמה, והרויח שאי"צ לומר במואב הטעם מפני שהחטיאו מתוך יראה ואצל עמון משום נעמה, אלא לשניהם יש טעם אחד משום ב' פרידות טובות. ולזה אמר "ואחר תאסף אל עמך" לומר שלא ילחם אח"כ לא בעמון ולא במואב מחמת ב' הפרידות.

ובזה התיישבו כל הקושיות, שכאן בדבריו "ואחר תאסף" ציוה לו שלא להילחם בעמון מה שלא ציוה לו בפר' פנחס, ולכן כאן פרש"י ב' הטעמים כפי שפירשנו ומובן מדוע לא להילחם בעמון, ושפיר שחזר על זה כאן משום שבפר' פנחס נתבאר רק מה שציוה גבי מואב ולא נתבאר גבי עמון, וכן שפיר שבפר' פנחס נתן טעם רק על רות ולא על נעמה כיון ששם הציווי היה רק על מואב ורות יצאה ממואב, וכאן הזהיר על עמון ועל מואב לכן הזכיר רש"י שתיהן.

בנין אריאל

החילוק בין אם המלחמה היא נקמת בני' או נקמת ה'

נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים כו' וידבר משה אל העם כו' לתת נקמת ה' במדין (לא ב-ג) ויש להקשות, מאחר והקב"ה אמר למשה "נקום את נקמת בני ישראל" מדוע משה אמר "את נקמת ה'".

ונראה לפרש שהיה קשה למשה מדוע לא צוה הקב"ה לנקום אף במואב על מעשיהם, שמשה לא ידע עדיין הטעם מפני שעתידה לצאת מהם פרידה טובה היא רות, אלא הבין משה שהטעם שבמואב לא נצטוו להילחם הוא כפרש"י שמואב רצו להשמיד את ישראל מפחד שישראל תכבוש אותם, משא"כ מדין לא חששו שישראל תילחם עמהם אלא נתעברו על ריב לא להם משום שנאת ישראל ולכן בהם נצטוו להילחם, ומאחר שהבין משה שזהו הטעם שפיר אמר "את נקמת ה'" מפני שנתחוו לו שבדין יש להילחם כי יש להם שנאת דת לישראל והיינו שנלחמו בה', ובמואב אין להילחם כי אין להם שנאת דת אליו רק שפחדו על עצמם.

אבל באמת מה שצוה הקב"ה להילחם במדין זה נקמת בני ישראל. אך קשה דאם זו נקמת בני' מדוע במואב לא נלחמו הלא מבחינת בני' מה אכפת לו מי נלחם מפחד ומי משנאה, דהניחא אם זו נקמת הקב"ה יש להבדיל, אך מצד נקמת בני' אין מקום לחילוק, התשובה לכך היא מפני שפרידה טובה אמורה לצאת ממואב ולכן למרות שזו נקמת בני' יש חילוק בין מואב למדין.

ונמצא כך, שהקב"ה שידע הטעם של פרידה טובה אמר שהמלחמה היא נקמת בני ובמואב לא נלחמו משום רות המואביה, ומשה שלא ידע טעם הפרידה טובה הבין שהמלחמה היא נקמת ה', ודוקא במדין שייך נקמת ה' שנלחמו משנאת הדת ולא במואב שנלחמו מתוך הפחד (א. ה- עיי"ש עוד אריכות רבה).
בנין אריאל

מסעי

היכן מצינו שיראת שמים מוסיפה שנים לאנשים אחרים

את שלש הערים תתנו מעבר לירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען (לה יגיד) פרש"י, אע"פ שבארץ כנען תשעה וחצי שבטים ובעבר הירדן רק שנים וחצי שבטים, הוצרכו ג' ערי מקלט בעבר הירדן דבגלעד שכיחי רוצחים ומקורו בגמ' מכות (ט): והקשו תוס' דהרוצחים דשכיחי בגלעד היינו רוצחים במזיד ואילו ערי מקלט זה לרוצחים בשוגג, ומה מועיל א"כ שיש ג' ערי מקלט בעבר הירדן. ותי' הרמב"ן שהכונה שאמנם בגלעד יש הרבה רוצחים במזיד, אך הם הורגים בלי עדים והתראה ואומרים שהרגו בשוגג ורצים לערי מקלט ומתמלאים הערי מקלט ברוצחים במזיד, ולכן צריך להרבות ערי מקלט בעבר הירדן לקלוט את כולם שהרי לא יודעים מי שוגג ומי מזיד. ויש לפרש עפ"י דבר נפלא, דאיתא בגמ' יומא (ט). מאי דכתיב "יראת ה' תוסיף ימים" אלו כהנים שבמקדש ראשון שלא שימשו אלא י"ח כהנים גדולים, ושנות רשעים תקצרנה" אלו כהנים שבמקדש שני ששמשו בו יותר משלש מאות כהנים עיי"ש. ויש להקשות דהול"ל 'יראת ה' מוספת ימים' ומאי 'תוסיף ימים'. וי"ל דלעושים יראת ה' ודאי שתוסיף ימים, ואתא קרא לאשמועינן כאן אופן שיראת ה' תוסיף ימים לאחרים, ושנות רשעים פעמים שתקצר ימים לאחרים, לכן כתוב 'תוסיף ימים' דהיינו לאחרים ולא כתוב 'מוספת ימים' דמשמעו שלעצמו תוסיף ימים.

והביאור בזה הוא ע"פ הרמב"ן בזה, שהנה אותם שהרגו במזיד וברחו לעיר מקלט בטענה שהרגו בשוגג טוב הדבר לאנשים שהם בעיר מקלט, מפני שכשהם מחוץ לעיר מקלט הם הורגים במזיד ועלולים להרוג אנשים נוספים, בשונה מאדם שהרג בשוגג שאצלו אין חשש שאם ינהיג מחוץ לעיר מקלט יהרג נוספים. והנה במות הכהן הגדול כל הרוצחים יוצאים מעיר מקלט, ומעתה הביאור כך 'יראת ה' תוסיף ימים' זה בית מקדש ראשון שהיו רק י"ח כהנים, ולפי"ז שכל כה"ג שימש הרבה שנים נמצא שרק אחת להרבה שנים יצאו הרוצחים מעיר מקלט, ומאחר והיו בערי מקלט אף שרצחו במזיד ושיקרו שרצחו בשוגג הרי שטובה היא לישראל הם בעיר מקלט שע"י פחות רצחו, ונמצא שיראת ה' שהיתה לכהנים גדולים הוסיפה ימים לאחרים כל' לאנשים שמחוץ לעיר מקלט שהיו פחות רציחות.

אבל "שנות רשעים תקצרנה" זה כהנים שבמקדש שני שהיו יותר משלש מאות כהנים, והרוצחים במזיד יצאו כל שנה מערי המקלט והסתובבו חופשי לרצוח עוד אנשים, ונמצא שחוסר יראת השמים של הכהנים גדולים קיצרה ימים של אנשים אחרים, והיינו אותם אנשים שחוץ לעיר מקלט שנרצחו ע"י הרוצחים במזיד ששיקרו לומר שרצחו בשוגג ונמלטו לעיר מקלט ויצאו כל שנה במות הכהן הגדול.

שיירי הקרבן לבעל קרבן העדה - ירושלמי יומא ד.

ביאור שלשת הטעויות של שרו של עשו גבי עיר מקלט

לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה (לה טו) בגמ' מכות (יב). אמר ריש לקיש ג' טעויות עתיד שרו של אדם לטעות שלעתיד לבוא יברח לבצרה להניצל שלא יהרגו ויש בזה ג' טעויות, א. בצרה אינה עיר מקלט אלא בצר, ב. עיר מקלט

קולטת רק את ההורג בשגגה והוא הרג במזיד, ג. קולטת רק אדם ולא מלאך.

יש להבין מדוע טעה בטעויות אלו ובפרט בטעותו השניה וכי לא ידע שעיר מקלט אינה קולטת במזיד.

והנה את טעותו שהחליף בין בצרה לבצר אפשר לפרש שמצינו שאף ריש לקיש בעל המימרא טעה בזה דאיתא בגמ' ע"ז (נח): ר"ל איקלע לבצרה חזי ישראל דאכלי פירות לא מעושרים ואסור להו דחשב בצרה היא בצר והיא ארץ ישראל אמר לו ר' יוחנן דאי"ז אותו מקום ובצרה זה בחו"ל, וכתבו תוס' (ד"ה בצר) שמה שר"ל אמר ששרו של עשו טעה בין בצר לבצרה אמר זאת אחר שריו"ח אמר לו שבצר ובצרה הם ב' מקומות ועכ"פ הרי שטעה שרו של עשו בזה כפי שטעה ר"ל, אבל קשה כיצד טעה שקולטת במזיד הרי בפירוש אמרה תורה שקולטות דוקא להורג בשגגה. ויש ליישב ע"פ מש"כ האריז"ל בשם הזוה"ק פר' משפטים שמשה עצמו הוצרך לעיר מקלט מפני הס"מ של האיש מצרי שהרג וביאר הארי"י שאע"פ שמשה הרגו במזיד ועיר מקלט קולטת רק להורג בשגגה מ"מ מכיון שתכלית כוונת משה היתה להועיל ולתקן נשמתו במה שהרגו בשם המפורש נחשב כהרגו בשוגג וקלטתו עיר מקלט עיי"ש, וברש"י במכות כתב ששרו של עשו זה הס"מ עיי"ש.

ולפי"ז מיושב היטב דשרו של עשו ראה שכאשר רדף אחר משה להרוגו על שהרג את המצרי קלטה את משה עיר מקלט וידע שמשה הרג את המצרי במזיד והסיק מכך שעיר מקלט קולטת אף במזיד ולכן ברח לשם וטעותו היתה שבאמת אינה קולטת במזיד ואצל משה היתה ההריגה נחשבת כשוגג, ומה שלא ידע שלפי מחשבת משה היה זה בשוגג הוא כמבואר בזוה"ק שהמלאכים אינה יודעים מחשבת בני"א.

אלא שעדיין צ"ב כיצד רצה ללמוד כך ממה שזמן שבתורה כתוב בפירוש שקולטת דוקא בשוגג, וכן צריך להבין כיצד טעה שקולטת מלאך כשבאמת אינה קולטת אלא אדם, ויש לפרש שקושיא מיישבת חברתה.

בפר' חקת כששלח משה לאדם לעבור בארצו נאמר "ונצחק אל ה' וישמע קולו וישלח מלאך ויוצאנו מצרים" ופרש"י מלאך זה משה מכאן שהנבאים קרואים מלאכים ועפ"י י"ל ששרו של עשו חשב שמשה נחשב כמלאך וראה שקלטתו עיר מקלט למרות שהרג מזיד ומכך הבין שדוקא גבי בני אדם אמרה תורה שרק כשהרגו בשוגג העיר קולטתם אבל גבי מלאך העיר קולטתו אף במזיד כמו אצל משה.

והיתה זו טעות כי באמת אינה קולטת מלאך ומשה לא היה מלאך וכן אינה קולטת במזיד ומשה היה שוגג.

באר יוסף

כיצד נישאו כל בנות צלפחד ביום אחד

ותהיינה מחלה וגו' (לו יא) כתב הפנים יפות שכל ה' האחיות בנות צלפחד נישאו ביום אחד.

וקשה, שהרמ"א כתב (שו"ע אה"ע סי' ס"ב סעי' א') שאין לעשות חופת ב' אחיות ביום אחד, וא"כ כ"ש שאין לעשות חופת ה' אחיות ביום אחד וכיצד התחתנו כולן ביום אחד.

ונראה ליישב, דבמסכת שמחות מדיוק הלשון משמע שמה שאין לעשות חופת ב' אחיות ביום אחד הוא דוקא כשעושים במקום אחד, אבל בכמה מקומות אפשר, וא"כ י"ל כיון שעשו בכמה מקומות.

עוד י"ל, שעיקר האיסור הוא על האב שלא לחתן ב' בנותיו ביום אחד אבל אי"ז איסור על האחיות, וכאן שלא היה להם אב לא שייך איסור זה. (א.ה. ברבותינו דנו אם יש דין שהקטן לא ינשא לפני הגדול, ובב"ח דן להוכיח מבנות צלפחד, עיי"ש יו"ד סי' רמ"ד סקי"ג עיי"ש בארוכה דמשמע שלא נישאו לפי סדר גדילתן, וכתבו בתשו' יד יוסף (ח"א אעה"ז סי' ט"ז) ובתשו' בית יחזקאל (סי' ס) דהאיסור הוא על האב לא להשיא הקטנה קודם לגדולה, אבל אין איסור על הקטנה להינשא לפני הגדולה, ולבנות צלפחד לא שייך בהם איסור זה, וזה מעין התי' כעת גבי ב' חופות ביום אחד).

דבש וחלב

מוקדש לעילוי נשמת
אליהו בן רחל ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

מוקדש לעילוי נשמת
בנימין בן רחל ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.